

« zurück blättern vor »

RUG subst. m. (f.), ab 1439; auch *ruqa*. **1**) ‘besondere Gerichtssitzung, bei der alle Anwesenden verpflichtet waren, ihnen bekannte Verbrechen anzuzeigen und Anklage zu erheben; amtliche oder gerichtliche Untersuchung, Inquisition’ – ‘specjalne posiedzenie sądowe, na którym wszyscy obecni zobowiązani byli do publicznego zeznawania i oskarżania o wiadome im przestępstwa; dochodzenie urzędowe, śledztwo sądowe, inkwizycja’: 1439 AGZ XII 63, STP *Nos tandem innocenciam Iohannis Risz cernentes ipsum iustum et fidedignum de et super eadem oblocucione al. rugu aprobavimus.* o (1551) 1564 Biel.Kr. 346, L *Często mówiono, iakoby zbóyce uspokoić; wszakże, iż rugu szlachta nie chciała między sobą mieć, trudno było wymacać winnego.* o 1559 GroicPorz K, SPXVI *ná tym Sądzie [...] bywa bádanie (co zową Rugiem) o záchowáníu obyczáíow y wy’tepkow káždego Mieszczáníná.* o [LBel.] (1781) 1877 Zabł.Zabob. 48, DOR *Ma też dość szwów po gębie i po nosie znaki, które, mówi, że dostał dla czyjejś przystugi na rugach trybunału w Wilnie czy Piotrkowie.* o [arch.] 1843–1855 Moracz.Dzieje V 16, DOR *Ma się rug, to jest śledztwo otworzyć względem popełnionych przestępstw, a mianowicie o rozkradzenie przez kochanki królewskie i dworzan pieniędzy i rzeczy po zmarłym królu.* o [arch.] 1948 Śliw.S.Proces 45, DOR *Przejsciowo ściganie cięższych przestępstw odbywało się przy pomocy “rugów”, polegających na tym, że urzędnik państwowy zwoływał szlachtę, która pod przysięgą zeznawać musiała o wiadomych jej kradzieżach i rozbojach, które ścigano z urzędu.* – STP, SPXVI, CN, L, SWIL, SW (stp.), DOR (daw.). **2**) ‘Geldstrafe, Gerichtsgebühr’ – ‘kara lub opłata sądowa’: [hapax] 1443 AGZ XIV 79, STP *Quia iste terminus reclamatus est ad colloquium generale per Msczischek virum eius... pro pena al. ruga sex scotorum.* – nur STP. **3**) pl. ‘Überprüfung der Gültigkeit der Sejmwahlen im alten Polen’ – ‘sprawdzanie ważności wyborów sejmowych w dawnej Polsce’: 1771 Lub.Instr. 261 *Z rugów pochodzi często zamieszanie i zwłoka czasu. Raczej przyznać im [[posłom]] trzeba activitatem, niż ich nie dopuszczać, aby nie byli przymuszeni mocniej o sobie radzić niż o Rzeczypospolitej.* o (vor 1792) 1951 Kit.Opis 590 *Najpierwszą tedy czynnością sejmową były pomienione rugi, dlatego tak nazwane, iż który poseł pokazał się być źle obrany albo kondemnatami okryty, był z liczby posłów wyrugowany.* o 1793 Sejm.Grod.2 182, L *Początek każdego trybunału, zdawna rugi trybunałskie zwano.* o [LBel.] (†1846) 1850 Bandt. Hist. 605, DOR *Prosił króla o pozwolenie udania się z stanem rycerskim do izby poselskiej dla odbycia tam rugów i obrania marszałka sejmowego.* o [arch.] 1867 Pam.anegd. 93, DOR *Gdy się postowie w izbie zebrali, na rugach zarzucano Ponińskiemu procesa, które dłużnicy na nim przewiedli,*

wnoszono o nieprawny wybór jego na poselstwo. – L, SW, DOR (hist.). 4) ‘Entlassung aus einem Amt’ – ‘usuwanie z urzędu’: [einzQu.] (1691) 1907 Pot.Ogr.Fr.1 97 *Ktoś pisze, że w Wieliczce nietrwale urzędy. Nie tylkoć to w Wieliczce, ale zgola wszędy Dożywołni papieże. Wždy tak częstym rugiem Siedzi czasem do roku trzech, jeden po drugim.* o [LBel.] (1691) 1907 Pot. Ogr.Fr.1 123 (...) *jeśli kto wyżej fortuną wylata, Zaraz brak i w regiestrach swoich czyni rugi, Z sług, poddanych, z przyjaciół starych chce mieć sługi.*

5) pl. ‘Aussiedlung fremder Untertanen, Vertreibung der Bauern vom durch sie bestellten Land in der 1. H.19. Jh. im Kgr. Polen’ – ‘wysiedlanie obcych poddanych, usuwanie chłopów z uprawianej przez nich ziemi praktykowane w 1. poł. XIX w. w Królestwie Polskim’: †1902 Bl., SW *Rugi pruskie, to jest najbrutalniejszy w świecie gwałt, były rzuceniem kamienia, dzięki któremu na głowę Niemców zwała ś[ie] skała.* o (†1908) 1910 Popł. Pisma II 195, DOR *Rugi bismarkowskie usunęły z zaboru pruskiego 30 do 40 tysięcy Polaków, pochodzących z Królestwa i Galicji.* o (†1941) 1947 Krzyw. L.Wspom. 147, DOR *W parę lat po uśmierzeniu powstania rozpoczyna się wyrzucanie Polaków, najpierw ze stanowisk administracyjnych wyższych, później rugi dotrą do różnych kancelistów, woźnych.* o 1952 Szwank.Warsz. 157, DOR *Stosowane przez wielką własność rugi chłopskie powodują emigrację chłopów do miast, gdzie tworzą oni rezerwę roboczą rodzącego się właśnie przemysłu.* – SW, DOR (hist.). ◊ **Var:** *rug* subst. m., 1439 AGZ XII 63, STP – STP, SPXVI, CN, TR, L, SWIL, SW, DOR; *ruga* subst. f., 1439 AGZ XII 72, STP o [LBel.] 1443 AGZ XIV 79, STP – nur STP. ◊ **Etym:** 1) mhd. *rûge* subst. f., ‘Anklage, gerichtliche Anzeige’, LEX, nur für Inh. 1. 2) nhd. *Rüge* subst. f., ‘Anzeige eines Vergehens; gerichtliche Untersuchung; Ahndung eines Vergehens, Geldbuße’, GRI, nur für Inh. 1, 2. ◊ **Konk:** *inkwizycja* subst. f., bel. seit 1564, SPXVI, zuerst geb. TR. ◊ **Hom:** *rug* subst. m., ‘Runzel, Falte’, bel. seit (†1696) 1728, L, zuerst geb. L; *rug* subst. m., ‘Einschnitt, Falte’, bel. seit (†1696) 1728, L, zuerst geb. L. ◊ **Der:** *rugowe* subst. n., ‘Geldstrafe; Gerichtsgebühr; Frondienst’, (1470) 1847–1887 KodPol II 939, STP, zuerst geb. Sw, nur für Inh. 2; *rugowy* adj., ‘*sąd rugowy* = Dorfgericht; *postępowanie rugowe* = gerichtliche Untersuchung von gewissen Vergehen’, [arch.] 1946 Pigoń Komb. 14, DOR o [arch.] (†1946) 1947 Kutrz.Wstęp 147, DOR, zuerst geb. Sw, nur für Inh. 1. ❖ Die frühesten Belege beziehen sich auf ein Burggrafengericht (*sąd burgrabski*, Sax. Porz 30, L), d.h. auf städtische Verhältnisse, mit der Bedeutung <1> ‘Anklage’ (Beleg von 1439: *oblocutio*, eigentlich ‘Tadel’) oder ‘Untersuchung’ (Beleg von 1559) oder <2> die diesbezügliche ‘Geldstrafe’ (Inhalt 2). Inhalt 3 ist eine polnische Spezialisierung auf den Reichstag (*Sejm*) und damit eine Erweiterung auf den Adel; er dürfte, trotz unserer Belegglücke, aus dem 16.–17. Jh. stammen (vgl. †*rugować* Beleg von

1733). Inhalt 4, wohl älter als unser Erstbeleg (vgl. ↑*rugować*, dort den Beleg von 1622), ist eine Übertragung von ‘Anklage’ auf ihre negativen Folgen: ‘Verurteilung’ und ‘Entfernung vom Amt’, dann ‘Entfernung’ überhaupt. Inhalt 5 ist wohl viel jünger (Erstbeleg 1902, Erstbuchung 1912 Sw). Die zwei neuen Merkmale sind: <1> die ‘Entfernung’, bezieht sich auf größere Menschenmengen, <2> sie bekommt eine negative (politische) Konnotation. Die Varianten *rug* und *ruqa* erscheinen fast gleichzeitig in der gleichen Gegend (Lemberg), was nicht bedeutet, daß sie gleichzeitig entlehnt wurden. Die Belege sind lückenhaft, aber die hier postulierte Reihenfolge dürfte richtig sein (vgl. auch ↑*rugować*). Man beachte die enge Verbindung von *ruqi* und *rugować* (s.o. den Beleg von 1792: *ruqi* als Ableitung von *rugować*). Siehe auch GLOGER.

« zurück blättern vor »